

Max Zevenbergen

Geert van Duinhoven

Van de Veluwe naar de Rijn

Industriegebied moet wijken voor ecologische poort bij Renkum

Het Renkumse beekdal moet een belangrijke schakel worden in de Ecologische hoofdstructuur. Over een aantal jaren kunnen dan de edelherten vanaf de Veluwe via het Renkumse beekdal naar de Rijn trekken om in de uiterwaarden te grazen. Maar voor het zover is, moet er nog wel het een en ander gebeuren. Zo moet er nog een ecoduct over de A12 komen en zijn slopers momenteel bezig met het afbreken van een heel industrieterrein.

— Max Zevenbergen

“**A**ls ik te enthousiast ga praten, moet je me maar afremmen,” zegt Theo Wijers, terwijl hij de informatiepanelen van Hert aan de Rijn laat zien. Hert aan de Rijn is een samenwerkingsproject van overheden, faunabeheerders en natuurorganisaties op de Zuidwest-Veluwe. Het project, dat is gebaseerd op de beleidsnotitie Veluwe 2010 van de provincie Gelderland, omvat een aantal technische maatregelen. Het uiteindelijke doel is het herstel van de natuurlijke verbinding tussen de Veluwe en het rivierengebied. Onder andere via het Renkumse beekdal, dat wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Theo Wijers werkt hier nu twee jaar als boswachter en hij is trots op het beekdal. Wijers: “We zijn hier in een van de zogenaamde ecologische poorten van de Veluwe en daarom is het gebied zo belangrijk. Het bekenlandschap op zich is bovendien prachtig en het bevat zeer veel potentie vanwege de hoge natuurwaarden.”

Het Renkumse beekdal ligt ingeklemd tussen de stuwwallen van Renkum en Wageningen. Van noord naar zuid stromen drie beken door het gebied. Een daarvan is een natuurlijke laaglandbeek, de Halveradsbeek. Aan weerszijden hiervan liggen de twee hoger gelegen, zogenaamde opgeleide beken: de Molenbeek en de Oliemolenbeek. Vanaf de zestiende eeuw zijn verschillende sprengkoppen op de Veluwe en in het beekdal aangegraven om het bekenstelsel met water te voeden. Het beekdal is, gerekend vanaf de eerste sprengkop op de Ginkelse Hei bij Ede tot aan de Nederrijn, ongeveer acht kilometer lang. Met een verval van ruim twaalf meter leverde het stromende water genoeg kracht op om tot in de negentiende eeuw zeven watermolens te laten draaien, onder andere voor de productie van raapzaadolie en papier.

Het open bekenlandschap wordt op de hellingen van de stuwwallen omzoomd door gemengd bos en naaldbos. En juist deze afwisseling maakt het voor Wijers zo'n fascinerend gebied. “Waar in Nederland vind je op zo'n korte afstand zoveel diversiteit? Voor een beheerder wordt het interessant als er overgangen in een gebied aanwezig zijn: van nat naar droog, van arm naar rijk of van hoog naar laag. Hier hebben we het allemaal. En dat levert hoogwaardige natuur op. Bij de beken vind je bijvoorbeeld de watersnip, de ijsvogel en de grote gele kwikstaart, in de bossen zitten groene en zwarte spechten, kerkuilen en haviken. Die variatie is uniek. En we hebben hier ook baardvleermuizen en franjestaarten, de Rolls Royces onder de vleermuizen.”

Grafheuvels

Het is een mooie herfstdag en bovendien vakantie. Tijdens een rondwandeling blijkt dat het beekdal druk wordt bezocht. Wijers: “Renkum en Wageningen liggen om de hoek en er komen hier ook veel mensen uit Arnhem wandelen. En de aanwezige cultuurhistorische objecten vormen dan echte publiekstrekkingen. Het gebied is al eeuwen bewoond en we

proberen die geschiedenis hier beleefbaar te maken voor de recreanten.” De route leidt ons langs een aantal grafheuvels uit de steen- en bronstijd, die zijn begroeid met Amerikaanse eik. “Om te voorkomen dat de wortels de grafheuvels aantasten, hebben we met de Rijksoudheidkundige Dienst afgesproken dat we deze eiken regelmatig afzetten. De heuvels blijven duidelijk herkenbaar en misschien komt er ooit nog geld of een nieuwe methode om hier extra archeologisch onderzoek te verrichten.”

Maar ook de afgelopen eeuwen hebben hun sporen in het gebied achtergelaten. In het dal zijn de fundamenten van het kasteel Grunsfoort opgegraven, dat hier tussen 1400 en 1800 stond. Staatsbosbeheer heeft zijn kantoor en werkschuur in De Beken, een van de twee overgebleven boerderijen. Van de zeven oorspronkelijke watermolens is nog één ruïne over, die misschien wordt gerestaureerd. En de opgeleide beken zelf hebben ook een belangrijke cultuurhistorische

waarde. Wijers: “In de jaren zeventig lagen die beken droog. Vrijwilligers van het IVN zijn nu al jarenlang met enige regelmaat aan het werk om die beken te herstellen: bijvoorbeeld door dode bladeren uit de sprengkoppen te verwijderen. En met resultaat. Het waterschap houdt de waterdichte leemlaag van de beken intact en kapt in fasen de beplanting langs de beeklopen, waaronder een aantal elzen. En als er muskusratzen zijn gezien, komt de provincie die bestrijden”.

Op de Renkumse stuwwal, iets voorbij de grafheuvels, ligt een van de akkercomplexen in dit gebied. Staatsbosbeheer houdt deze akkers in stand, maar teelt van gewassen is geen hoofddoelstelling. “Het gaat ons hier puur om de akkeronkruiden, zoals korenbloem en klaproos. We kijken daarbij goed naar de natuurpotentie die elk complex heeft en het is mogelijk dat er aan sommige akkers op termijn een andere bestemming wordt gegeven”, aldus Wijers.

Rood wijkt voor groen

We dalen de Renkumse stuwwal af en lopen onder andere door een aftakelend beukenbos. Langs een voormalig wandelpad staat een gigantische beuk die duidelijk stervende is. Wijers: “Het was wel de vraag of die moesten blijven staan, want sommige mensen houden nu eenmaal niet zo van de vergankelijkheid. Bovendien laat een beuk zijn takken makkelijk vallen. Ook als het niet waait. Maar zo’n stervende boom levert zoveel natuurwaarden op, dat we het pad maar hebben verlegd en waarschuwingbordjes hebben geplaatst. Deze hele stam is hol en op sommige punten kijk je er dwars doorheen. Een ideale plek voor boommarters bijvoorbeeld, die in deze bossen voorkomen.” Even later klinkt vanuit de holle stam een kloppend geluid, en daarna de lach van een groene specht. “Kijk, dat bedoel ik nou. Hier zit een specht, twintig meter verderop kun je de grote gele kwikstaart tegenkomen,” zegt Wijers glunderend.

Het pad gaat verder via een brug over de Molenbeek en doorkruist daarna het beekdal. Het hoogteverschil tussen de opgeleide beken en de Halveradsbeek daartussenin is goed te zien. Bij het bruggetje over de Halveradsbeek blijven we staan.

Wijers: “Regenwater dat vijftig jaar geleden op de Veluwe is gevallen, stroomt hier nu onder ons door. Kraakhelder. En je kunt het drinken hoor! Hier staan verschillende plantensoorten die duiden op schoon water, zoals paarbladig goudveil. In deze beek zit ook veel stekelbaars en dat is het stapelvoedsel van de ijsvogel. Vroeger kwam hier nog beekforel en beekprik voor. Misschien komen deze ook wel terug via de Rijn, want de grote rivieren worden ook steeds schoner.”

Wijers wijst naar het noorden, naar de vochtige hooilanden langs de laaglandbeek: “Wat een landschap, hè? Een ideale omgeving voor ringslangen en amfibieën.” Deze beekbegeleidende hooilanden worden ieder jaar in augustus gemaaid en het maaisel wordt vervolgens afgevoerd. In de komende jaren

wil Staatsbosbeheer de hooilanden nog meer gaan vernatten. Wijers: “We willen de maximale natuurkwaliteiten benutten. Dat betekent dat we een bepaald moment van de successie-reeks opzoeken en dat punt dan via het beheer handhaven. Hier is de potentie voor dotterbloemhooilanden aanwezig. Kun je je voorstellen dat het hier over een paar jaar geel ziet van de dotterbloemen? Dat betekent wel dat eerst de waterstand omhoog moet, wellicht in combinatie met het afplagen van de toplaag. Dat is natuurlijk een dure ingreep, maar dan ben je wel voor tientallen jaren klaar.”

36 miljoen voor 12 hectare

Ten zuiden van ons worden de hooilanden echter abrupt onderbroken door het twaalf hectare grote industrieterrein Beukenlaan. Een logische plek voor bedrijven, volgens Wijers. “Vanaf de komst van de watermolens is hier altijd industrie geweest en het is logisch dat de aanwezige bedrijven moderniseren en nieuwe bedrijvigheid aantrekken. Maar hier vandaan zie je goed dat het terrein als een soort stop in een flessenhals in het beekdal ligt. Toen het terrein in de jaren negentig aan renovatie toe was en er asbest werd gevonden, hebben lokale bestuurders geopperd om de bedrijven te verplaatsen en de verbinding tussen de Veluwe en de rivier te herstellen. Ik vind het toch mooi dat er bestuurders zijn die daarvoor het lef en de visie hebben.”

De plannen werden verder uitgewerkt en de provincie Gelderland legde samen met de ministeries van Vrom en LNV 36 miljoen euro neer om de bedrijven uit te kopen. Een van de twee grootste bedrijven, Vredestein, heeft onlangs de deuren gesloten, transportbedrijf Frentz zal verhuizen naar een industrieterrein langs de A50. Voor de kleinere, lokaal georiënteerde bedrijven worden nog geschikte locaties gezocht. Inmiddels is de eerste sloop begonnen en deze moet in 2008 zijn afgerond. Een unieke situatie, want voor het eerst in

Hans van den Bos

Max Zevenbergen

Nederland maakt rood plaats voor groen. Daarmee wordt ook een groot obstakel verwijderd voor edelherten die de voedselarme zandgronden van de Veluwe willen verruilen voor het gras in de uiterwaarden. En van daar uit kunnen ze verder langs de Rijn trekken, westwaarts richting de Utrechtse Heuvelrug. Volgens Wijers zouden ze ook de andere kant op kunnen gaan. “Die beesten zwemmen makkelijk de rivier over als ze willen. En dan kunnen ze via de Gelderse Poort en de Groesbeekse bossen zo door naar het Reichswald in Duitsland.”

Zwembad

We steken het beekdal verder door en komen onder aan de Wageningse stuwwal te staan, waar een oude bosvijver ligt. Wijers: “Hier zwommen ooit de bewoners van het voormalige landgoed De Keijenberg, waartoe dit gebied vroeger behoorde. We hebben meer licht voor de vijver gecreëerd, door de acacia’s eromheen te kappen. De zomereiken laten we staan, omdat we meer naar een inheemse vegetatie toe willen. Niet alleen voor de natuurwaarden. We hebben hier ook met verdroging te maken, onder andere door de winning van drinkwater. Loofbomen verdampen minder dan naaldbomen en daarom hebben we bijvoorbeeld even verderop een perceel douglassparren gekapt. Daar laten we de natuurlijke verjonging zijn gang gaan en tussen de braamstruiken zie je de eerste jonge berkjes al staan.”

We volgen de Oliemolenbeek stroomopwaarts, totdat we bij de Bennekomseweg uitkomen. Deze provinciale weg loopt dwars door het Renkumse beekdal heen. De opgeleide beken stromen door buizen onder de weg door, maar voor herten is het een ander verhaal. Het industrieterrein de Beukenlaan is namelijk niet het enige obstakel tijdens hun tocht naar de uiterwaarden. Natuurlijk zijn op de Veluwe en in de aangrenzende landbouwgebieden de nodige hekwerken en rasters aanwezig. Maar de dieren zullen bovendien een aantal provinciale wegen, de snelweg A12 en de spoorlijn tussen Arnhem en Ede over moeten steken. In het project Hert aan de Rijn wordt voor elke hindernis een maatregel aangegeven die het de dieren mogelijk moet maken de overkant te halen. Wijers: “Rasters kun je onderbreken of verplaatsen. Bij een provinciale weg helpt het al als de weg autoluw wordt gemaakt en als de maximumsnelheid omlaag gaat naar zestig en op sommige stukken dertig kilometer per uur. ‘s Nachts is deze weg ook niet zo druk. Over de A12 komt een aantal ecodeucten. Een spoorweg vormt nog niet zo’n probleem. Maar als wordt besloten om een hogesnelheidslijn naar Duitsland aan te leggen, dan komen daar voor de veiligheid hekken omheen te staan. In dat geval zijn ecodeucten noodzakelijk.”

Het duurt dus nog wel even voordat het eerste hert bij de Rijn opdrukt. Wijers kan hiervoor ook geen streefjaar noemen. “Je moet niet denken dat het ons alleen om dat edelhert gaat. De passages moeten natuurlijk wel groot genoeg zijn. Maar

eerst zullen allerlei andere beesten de herten voor gaan: loopkevers, amfibieën, boom- en steenmarters, vossen, dassen en reeën. En in het kielzog van al die dieren trekken dan hopelijk ook ooit de eerste edelherten door het Renkumse Beekdal.” ♦

Max Zevenbergen is freelance journalist

Ecologische poorten

De provincie voert al decennia een restrictief planologisch beleid voor de Veluwe. Tot nog toe bleef dat beperkt tot de grenzen van het Centraal Veluws Natuurgebied, de bosgrens. Om toch te kunnen profiteren van de nabijheid van bos en natuur, hebben veel dorpen en steden in de loop der jaren hun uitbreiding juist langs die grens gezocht. De randen van de Veluwe zijn op veel plaatsen dan ook dichtgeslibd met bebouwing. Vanuit natuur- en landschap bezien een spijtige ontwikkeling, want het gaat om landschappelijk en ecologisch bijzonder waardevolle gebieden met overgangen van hoog naar laag, droog naar nat en voedselarm naar voedselrijk. Het gaat om de overgangen van de Veluwe naar de Randmeren, de Gelderse Vallei en de uiterwaarden van IJssel en Rijn. Op een acht plaatsen zijn deze overgangen nog redelijk intact gebleven. De provincie wil deze locaties actief beschermen en waar nodig herstellen. Het zijn de ecologische poorten bij Hierden, Hattem, Wissel, Beekbergen, Soeren, Dieren (Havikerpoort), Renkum en Voorthuizen.

Per poort zijn diverse maatregelen nodig om de bijzondere kwaliteiten te behouden en te versterken. Maar voordat er concrete maatregelen worden genomen, wil de provincie dat er eerst voldoende draagvlak is bij betrokken gemeenten, waterschappen, grondeigenaren en bedrijven. Daarna is het een kwestie van concreet begrenzen, verwerven en inrichten van gebieden voor nieuwe natuur, het actief uitplaatsen of saneren van bedrijven en woningen, het opheffen van verkeersbarrières, het verwijderen van rasters en het ongedaan maken van nog niet benutte bebouwingsruimte in bestemmingsplannen, het aanleggen van ecodeucten, herstel van milieu- en waterkwaliteit, en anti-verdrogingsmaatregelen.

Het beleid voor de poorten is onderdeel van de reconstructie. In vier poorten is de afgelopen jaren een start gemaakt: de Renkumse poort, Havikerpoort, Hierdense poort en Beekbergse poort. Samen met grondeigenaren en betrokkenen zijn toekomstvisies opgesteld en er is een start gemaakt met concrete uitvoeringsprojecten. De overige 4 poorten - Hattemer poort, Wisselse poort, Soerense poort en Voorthuizerpoort - moeten nog worden opgestart.